

มะพูด ไม้ผลที่มีสรรพคุณเป็นยา
Maphuut (*Garcinia dulcis* Kurz.) Fruit Tree with Medicinal
Properties

วัฒนา ชยธวัช*¹ และ อุบล ชื่นสำราญ²

¹คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

²โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Vadhana Jayathavaj*¹ and Ubon Chuensamran²

¹Faculty of Allied Health Sciences, Pathumthani University

²School of Culinary Arts, Suan Dusit University

*Corresponding Author e-mail: vadhana.j@ptu.ac.th

บทคัดย่อ

องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติได้รายงานไว้ว่า มะพูด จัดอยู่ในกลุ่มพืชผลไม้ที่พัฒนาเป็นต้นไม้สำหรับสวนในบ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เนื่องจากผลดิบนำมาใช้แกงส้มได้ ผลสุกเปรี้ยวอมหวานรับประทานสด หรือกวนเป็นแยมรสชาดี เปลือกต้นมีรสฝาดใช้ชำระล้างแผลและสีย้อมผ้า ส่วนเปลือกต้นมีสารแซนโทนและ ไตรเทอร์ปีน สารในกลุ่มแซนโทนเป็นพฤษเคมีทำหน้าที่ในการต้านอนุมูลอิสระ (antioxidant) ยับยั้งการตายของเซลล์ (anti-apoptosis) การยับยั้งการเจริญของเซลล์มะเร็ง (anti-proliferative) ฤทธิ์ลดอาการปวด (antinociceptive) ต้านการอักเสบ (anti-inflammation) ป้องกันการตายเซลล์ประสาท (neuroprotective) ลดน้ำตาลในเลือด (hypoglycemic) และ ต้านโรคอ้วน (anti-obesity) การปลูกมะพูดเป็นการอนุรักษ์ไม้ผลประจำถิ่นแต่สำหรับผู้ประกอบการแล้ว มะพูดยังมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นยา เครื่องสำอาง และอาหาร

คำสำคัญ: มะพูด มันดู ไม้ผลเมืองร้อน แซนโทน

Received : 14 November 2020

Revised : 16 December 2020

Accepted : 25 December 2020

Online publication date : 31 December 2020

Abstract

Food and Agriculture Organization (FAO) had classified Maphuut in the species with possible development potential for home garden use since 2001. Raw fruit has a sour taste that good for sour curry. Ripe fruit has sweet and sour taste which can eat fresh or make the sweet and sour jam. Stem bark has an astringent taste that uses for wound cleansing and dyeing. The stem bark of Maphuut has xanthones and triterpenoid compounds. Xanthones are the phytochemicals with various effects; antioxidant, anti-apoptosis, anti-proliferative, antinociceptive, anti-inflammation, neuroprotective, hypoglycemic, and anti-obesity. To plant Maphuuts as the local fruit tree conservation, but for entrepreneurs, Maphuuts have the potential to be developed into drugs, cosmetics and foods.

Keywords: Maphuut, Mundu, Tropical Fruit, Xanthone

บทนำ

ในปี พ.ศ. 2544 องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations หรือ FAO) ได้รายงานไว้ว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีผลไม้ตลอดทั้งปี ทั้งจากผลไม้ป่าและผลไม้ปลูกประมาณกว่า 1,000 ชนิด สามารถพบได้ทั่วไปตามหมู่บ้านตามบ้านเรือน หรือปลูกเพื่อนำไปขาย ผลไม้เหล่านี้มีมากกว่า 100 ชนิดที่นำมาบริโภคในท้องถิ่น แต่ก็มีผลไม้จำนวนมากที่ถูกปล่อยให้มีการกล่าวถึงหรือมีการใช้ประโยชน์น้อยกว่าที่ควร ในหนังสือทรัพยากรพืชของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2 (Plant Resources of South-East Asia No. 2 – PROSEA) ได้พิมพ์เรื่องผลไม้ที่รับประทานได้และถั่วเปลือกแข็ง (nuts) ซึ่งมีพืชหลายชนิดที่พบในประเทศไทย เป็นพืชที่ไม่ได้นำมาปลูกเป็นการค้า พืชบางชนิดที่กำลังจะสูญหายไป ถ้าได้รับความใส่ใจจากทั้งภาครัฐและเอกชนไม่ใช่เพียงเพื่อการค้า แต่เพื่อการอนุรักษ์และคงความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิภาค ในรายงานผลไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์น้อยของประเทศไทยมีการกล่าวถึงผลไม้ 35 สายพันธุ์ จัดออกเป็น 3 กลุ่ม คือ สายพันธุ์ที่มีศักยภาพพัฒนาเชิงพาณิชย์ สายพันธุ์ที่ไม่ได้รับการเหลียวแลใด ๆ และ สายพันธุ์ที่พัฒนาเป็นต้นไม้สำหรับสวนในบ้าน (Subhadrabandhu, 2001)

สายพันธุ์ที่ไม่ได้มีการปลูกเพื่อนำมาจำหน่ายเป็นพืชเศรษฐกิจ แต่มีศักยภาพทางการค้าที่ดีหากมีการศึกษาสู่ทางการตลาดและวิธีการบรรจุภัณฑ์หลังการเก็บเกี่ยว พืชผลไม้จำพวกที่มีการเก็บมาขายประปรายในตลาดทั่ว ๆ ไป อาจมีการปลูกแซมในสวนตามบ้าน ซึ่งก็จะพบนำมาขายที่ตลาดในท้องถิ่นตามฤดูกาล มีจำนวน 8 ชนิด คือ ชมพู่มาเหมี่ยว ลูกหยี มะปราง มะไฟ พุดซา สาเก สะตอ และทุเรียนเทศ

สายพันธุ์ที่ไม่ได้รับการเหลียวแลที่พบทั่วไปตามป่าหรือพื้นที่รกร้าง บางชนิดก็ขึ้นตามข้างถนน ก็มีพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้เป็นยาพื้นบ้าน หรือในงานที่ต้องใช้พืชชนิดนั้น ซึ่งก็เป็นทรัพยากรที่น่าจะได้มีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ต่อไป จำนวน 8 ชนิด คือ ขำมะเลียง ขนุนสำปะลอ ละมุดเขมร มะขามเทศ หนามแดง นมวัว หรือ หมากน้ำนม (สตาร์แอปเปิ้ล) ตะขบฝรั่ง และ ตะขบไทย

สายพันธุ์ที่พัฒนาเป็นต้นไม้สำหรับสวนในบ้าน เป็นพืชผลไม้ที่การนำมาจำหน่ายยังทำได้ยาก ควรมีการศึกษาการนำไปใช้ประโยชน์และคุณค่าทางโภชนาการเพื่อการเลือกชนิดที่นำมาปลูกเพื่อเก็บเกี่ยวใช้ประโยชน์ มีจำนวนถึง 19 ชนิด คือ จำปาตะ ขมพูน้าดอกไม้ ลังแฆ ลูกเนียง มะดัน มะไฟฝรั่ง มะไฟจีน มะขามป้อม มะเกี๋ยง มะกอกฝรั่ง มะกรูด มะพูด มะตูม มะยม เเงาะคอนसान น้อยโหน่ง ส้มแขก ส้มซ่า ตะลิงปลิง ไม้ผลพบเห็นได้ยากในปัจจุบัน คือ มะพูด

มะพูด

มะพูด มีชื่อวิทยาศาสตร์ *Garcinia dulcis* (Roxb.) Kurz วงศ์ Guttiferae ชื่อสามัญ Yellow Mangosteen Mundu Gourka Maphut และ Baniti (NParks Flora & Fauna Web, 2019) เชื่อกันว่าเป็นพืชท้องถิ่นของฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย (Jansen, 1991) แต่สามารถพบได้ในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งประเทศไทย ข้อมูลจากประเทศอินโดนีเซียเรียก มะพูด ว่า “มันดู” (mundu) เป็นผลไม้ที่ไม่มีการส่งออกจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ เป็นเพียงไม้ผลที่ใช้เปลือกต้นทำยาพื้นบ้านและสีย้อมผ้า ประกอบกับมีงานวิจัยในปัจจุบันถึงศักยภาพการป้องกันการผันแปรของเซลล์ที่นำไปสู่การเกิดมะเร็งและการลดไขมันในเลือดซึ่งขัดขวางท่อทางเดินของโลหิตที่ก่อโรคหลอดเลือดแดงและหลอดเลือดแดงแข็ง (Botero, Waliszewski, 2018) สารสกัดจากเนื้อผลสดมีศักยภาพเป็นสารเคมีบำบัดต่อต้านเซลล์มะเร็งตับ (Abu Bakar et al., 2015) จากข้อมูลผลดีต่อสุขภาพนี้เองจึงควรมานำมะพูดสู่โต๊ะอาหารและใช้ประโยชน์จากศักยภาพด้านอื่น ๆ ด้วย พืชไม้ผลที่อยู่นอกสายตานี้ควรจะได้มีการศึกษาสาระสำคัญเพิ่มมากขึ้น

มะพูดเป็นไม้ต้น สูงถึง 9 – 15 เมตร ลำต้นเมื่อมีบาดแผลมียางสีขาวแล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม แผ่นใบรูปขอบขนาน หรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน กว้าง 9–12 ซม. ยาว 17–25 ซม. เรียวไปที่ปลายใบ โคนใบตัดตรง และเว้าเล็กน้อยคล้ายรูปหัวใจ เนื้อใบหนาคล้ายแผ่นหนัง เมื่อแห้งสีเหลืองอมเทา ผิวใบด้านล่างมีขนละเอียด บางครั้งเกลี้ยง ก้านใบสั้น ดอก สีเขียวอมเหลือง แยกเพศในต้นเดียวกัน ออกเป็นกระจุกตามง่ามใบ ผล กลม หรือรูปไข่ ยาวถึง 6.5 ซม. สุกสีเหลืองสด การกระจายพันธุ์ในป่าดิบชื้น และตามชายห้วยหรือพื้นที่ที่ริมน้ำในป่าเบญจพรรณประเทศไทยพบมากทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พื้นที่แถบชายแดนจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ ในต่างประเทศพบได้ตั้งแต่อินเดียจนถึงลาว กัมพูชา มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ชวา และบอร์เนียว ผลสุกรสหวานอมเปรี้ยวกินได้ ส่วนที่ใช้เป็นยา คือ น้ำคั้นจากลูก ราก เปลือกของลำต้น รสและสรรพคุณในตำรายาไทย น้ำคั้นจากลูก รส

เปรี้ยวอมหวาน แก้วโอ ขับเสมหะ แก้วเจ็บคอ แก้วเลือดออกตามไรฟัน ราก รสจืด แก้วไข แก้วร้อนใน ถอนพิษผิดสำแดง เปลือก มีรสฝาด ใช้ชำระบาดแผล ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการใช้เมล็ดและการใช้กล้าปักชำ

ต้นมะพูดเป็นไม้ยืนต้นที่มีทรงพุ่มสวยงามเรือนยอดเป็นทรงกลมหรือเป็นรูปไข่ เป็นทรงพุ่มแน่นทึบ ลำต้นตั้งตรง ใบสีเขียวสด เมื่อดอกบานสีขาวพราวต้น และเวลาผลสุกจะมีสีเหลืองสดอมส้มตัดกับใบสีเขียวเด่นชัด จึงใช้ปลูกเป็นไม้ประดับและปลูกเพื่อให้ร่มเงาได้ เช่น ปลูกในบริเวณศาลา ใกล้ทางเดิน ริมน้ำ ในสวนผลไม้ เป็นต้น (สำนักงานสวนสาธารณะ, 2550) ความเชื่อมะพูดเป็นต้นไม้ที่ควรปลูกไว้ในบริเวณบ้าน ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (พ่ายัพ) เชื่อว่าคนโบราณปลูกเอาเคล็ดเพื่อหวังให้ลูกหลานเป็นคนช่างพูดช่างเจรจาพูดจาไพเราะในสิ่งที่ติงาม ทำให้มีคนชื่นชอบ (สวนพฤกษศาสตร์คลองไผ่, มปท.; ๑๐๘ พรรณไม้ไทย, 2019) ส่วนคนมอญมีความเชื่อว่าถ้าลูกเกิดมาต้องเอาใบมะพูดมากรอกใส่ น้ำเป็นพิธีกรรมเพื่อป้องกันไม่ให้ลูกเป็นไข้ (นิจศิริ เรื่องรังษี และ ธวัชชัย มังคละคุปต์, 2547: 74) เกี่ยวกับตำบลงบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีนั้น ในอดีตมีต้นมะพูดขึ้นอยู่มาก คนมอญที่อาศัยอยู่ในท้องที่ซึ่งมีความเชื่อในพิธีนำใบมะพูดมากรอกใส่ น้ำป้องกันลูกเป็นไข้ จึงเรียกขานย่านนี้ว่า “บางมะพูดมาก” และต่อมาได้เพี้ยนเป็น “บางพูด” (ฝ่ายอุทยานการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ม.ป.ป.) และ สุนทรภูได้เขียนเป็นบทกลอนในนिरาศภูหาทอง ความว่า “ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรักสล้อยอรร้อยจิต แม้นพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา”

เมื่อปี พ.ศ. 2556 ผู้เขียนได้ไปสำรวจจริมแม่น้ำเจ้าพระยาชุมชนวัดเกริ่น ต.บางกะดี อ.เมืองปทุมธานี จ. ปทุมธานี พบมะพูดต้นขนาดใหญ่ให้ความร่มรื่นในบริเวณที่น้ำท่วมถึงสอดคล้องกับข้อมูลจากสำนักพิมพ์บ้านและสวนที่ระบุว่า เหมาะปลูกตามริมน้ำ (บ้านและสวน, 2559)

ภาพที่ 1 ต้นมะพูดติดผล

(ถ่ายที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาชุมชนวัดเกริ่น ต.บางกะดี อ.เมืองปทุมธานี จ. ปทุมธานี

21 พฤศจิกายน 2556)

การถ่ายภาพต้นมะปูดครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2562 บริเวณสะพานคลองบางเขน ถนนงามวงศ์วาน กรุงเทพมหานคร ทั้งสองครั้งพบต้นมะปูดดอกในเดือนพฤศจิกายน และพบผลในเดือนพฤศจิกายนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของประเทศอินโดนีเซียซึ่งพบว่า มะปูดออกดอกในเดือนตุลาคม และธันวาคม มะปูดมีผลหลายช่วงเวลา ช่วงเวลาที่เก็บเกี่ยวได้มากคือ ธันวาคมและมกราคม มีนาคมอาจมีประมาณครึ่งหนึ่งของเดือนธันวาคม ส่วนเดือนสิงหาคมและตุลาคมจะมีผลผลิตน้อย ส่วนเดือนอื่น ๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงมักจะไม่มีพบผลมะปูด (Botero, Waliszewski, 2018)

ภาพที่ 2 ใบและดอกมะปูดริมคลองบางเขน
(ถ่ายที่ ถนนงามวงศ์วาน ดิดสะพานคลองบางเขน ตรงข้ามกรมราชทัณฑ์,
จตุจักร, กรุงเทพมหานคร. 23 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 3 เมล็ดและเนื้อในผลมะพูด

ภาพเมล็ด ที่มา: หมอยาน้อยศิษย์พ่อปู่. มปท. เตรียมเมล็ดไว้ปลูก.. เมล็ด เนื้อในมะพูด ผลไม้ป่าที่คนรุ่นใหม่ไม่รู้จัก. PAGE Social Network Postjung since 2004. <https://page.postjung.com/post.php?id=597>

ภาพผล ที่มา: หนังสือพิมพ์ คม ชัด ลึก ฉบับวันที่ 2 กรกฎาคม 2551 http://www.komchadluek.com/2008/07/02/x_agi_b001_209581.php?news_id=209581 อ้างใน ThaiGreenAgro, 2018 ไม้ดีมีประโยชน์ – “มะพูด” ผลขับเสมหะ <https://www.thaigreenagro.com//ไม้ดีมีประโยชน์-มะพูด-ผ/>

การใช้เป็นอาหาร

ผลมะพูดมีลักษณะเป็นรูปทรงกลมหรือเป็นรูปไข่ มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5-6 เซนติเมตร ผลอ่อนสีเขียว ผิวผลเรียบและเป็นมัน เมื่อสุกจะเป็นสีเหลืองสดอมสีส้ม เนื้อในผลเป็นสีเหลือง มีรสเปรี้ยวอมหวาน ภายในผลมีเมล็ดประมาณ 2-5 เมล็ด ลักษณะของเมล็ดเป็นรูปรี สีน้ำตาล โดยจะติดผลในช่วงประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน (Medthai, 2014-2019) ผลมะพูดสุกจึงนำมารับประทานเป็นผลไม้พื้นบ้าน หรือถนอมอาหารโดยทำเป็นแยม (บ้านและสวน, 2016) มีการนำไปแปรรูปเป็นน้ำผลไม้และผลไม้กวนจำหน่าย ผลดิบมีรสเปรี้ยว ใช้แทนมะนาวในการทำแกงส้มกุ้งสดได้ (ชนะ วันหนูน, มปท.) เป็นผลไม้ที่มีวิตามินเอ ฟอสฟอรัสและคาร์โบไฮเดรตสูง ส่วนประกอบสารอาหารของผลมะพูด ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ส่วนประกอบสารอาหารของผลมะพูด (น้ำหนักผลสด 100 กรัม)

สารอาหาร	มิลลิกรัม
Carbohydrates	12,200.00
Protein	400.00
Fat	500.00
Fibres	1,000.00
Calcium	5.00
	13.0
Phosphorous	0
Iron	0.40
	29.1
Vitamin A (carotene)	9
Vitamin B (thiamine)	0.06
Vitamin B2 (riboflavin)	0.04
Vitamin B5 (niacin)	0.30
Vitamin C	5.00

ที่มา: สุรีย์ ภูมิภมร และ อนันต์ คำคง (บรรณาธิการ). (2540). ไม้เอนกประสงค์กินได้.

สำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

การใช้เป็นยา

การแพทย์พื้นบ้านได้นำผลมาคั้นน้ำรับประทานช่วยละลายเสมหะ แก้เจ็บคอ และแก้เลือดออกตามไรฟัน ส่วนของรากนำมาฝนรับประทานใช้ลดไข้ ลดอาการเป็นพิษและแก้พิษ (to reduce poisoning and detoxification) ในชวาและสิงคโปร์นำมาเม็ล็ดมาโขลกใช้รักษาอาการบวม (Subhadrabandhu, 2001)

จากการศึกษาตำรายาไทย พบสรรพคุณมะพูดจากหนังสือ ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคสาม) ว่าด้วย พฤษชาติ วัตถุประสงค์ และสัตว์วัตถุขนาดชนิด กล่าวว่า “42. มะพูด GUTTIFERAE *Garcelona vilersiana*, Ticre. เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม ใบหนาแข็ง สีเขียวสด มีผลกลมโตขนาดผลส้มเขียวหวาน ลูกสุกสีแดงเป็นสีส้ม รสเปรี้ยว ๆ หวาน ๆ รับประทานเป็นอาหารได้ มีปลูกกันตามเรือกสวนทั่ว ๆ ไป ประโยชน์ทางยา เปลือกมีรสฝาด ใช้ชำระล้างแผล ชื่อเรียกในประเทศไทย มะพูด (ไทย) ปะพูด (อีสาน) ปราโฮค (เขมรสุรินทร์) มะนุ (มลายู)” (โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพน ฯ, 2520, หน้า 29)

แต่ไม่พบมะพูด ในตำราพระโอสถพระนารายณ์ (ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ขวลิต, วิเชียร จีรวงศ์, 2544) ตำราสรรพคุณยา สมัยต้นรัตนโกสินทร์ (กรมหลวงวงศาธิราชสนิท, 2546) แพทย์ศาสตร์ สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ (สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543) ตำราสรรพคุณยาไทยของหลวงประเสริฐวิทยาศาสตร์ (ถนอม บุนยยะกมล รวบรวม, 2494) ตำราเภสัชศึกษา (เขาวิน กสิพันธ์, 2522) ไม้เทศเมืองไทย สรรพคุณยาเทศและยาไทย (เสงี่ยม พงษ์บุญรอด, 2522) ตำราสรรพคุณ สมุนไพรยาไทยแผนโบราณ (สายสนม กิตติขจร, 2526) คู่มือนักรักษา (สุนทร ทองนพคุณ, 2541) ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม กองการ ประกอบโรคศิลปะ (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2541) และสมุนไพรร้านเจ้ากรมเปื้อ (อุทัย ลินธุสาร, 2542) การไม่พบสรรพคุณของมะพูดในตำราสรรพคุณยาไทย ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช นอกจากกล่าวถึงการใช้เปลือกต้นขำระล้างแผลในหนังสือ ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคสาม) ๆ เท่านั้น แสดงถึงบทบาทในการใช้เป็นยาแผนโบราณมีไม่มากนัก นอกจากใช้ตามภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน

การใช้เป็นสีย้อม

ใบและเปลือกต้นใช้สกัดย้อมสีเส้นไหม โดยจะให้สีเหลืองคล้ายสีเหลืองของดอกบวบ ให้สีเหลืองสด หรือ น้ำตาลใช้เปลือกต้นเป็นวัตถุติดให้สี สกัดสีโดยต้มกับน้ำ ย้อมด้วยวิธีย้อมร้อนและแช่เส้นไหมในสารละลายสารส้ม ซึ่งใช้เป็นสารช่วยติดสีหลังการย้อม สีมีความคงทนต่อแสงดีและการซักดี (สำนักวิจัยและพัฒนาหม่อนไหม กรมหม่อนไหม, 2558) มะพูดใช้เปลือกต้นเป็นสีย้อม โดยใช้ร่วมกับต้นคราม จะให้สีน้ำตาล (ไทยเกษตรศาสตร์, 2555, 2 ธันวาคม) มะพูด หรือ ปะโหด เป็นพรรณไม้เป็นพืชเมืองร้อนที่มีการปลูกมาแต่โบราณ และพบขึ้นอยู่ทั่วไปในพื้นที่แถบชายแดนจังหวัดสุรินทร์ศรีสะเกษ ประเทศลาว และกัมพูชา เปลือกต้นถูกนำมาใช้ย้อมสีเส้นไหมมานานแล้วในจังหวัดสุรินทร์และกัมพูชา เนื่องจากมะพูดให้สีเหลืองคล้ายสีเหลืองดอกบวบ หรือสีเหลืองดอกคูณ จึงมีการใช้ในการทำเป็นแม่สี เช่น เมื่อต้องการเส้นไหมสีเขียว นำเส้นไหมมาย้อมด้วยเปลือกมะพูดก่อนจึงย้อมทับด้วยคราม ในการเตรียมน้ำสีสำหรับการย้อมเส้นไหม 1 กิโลกรัม ใช้เปลือกมะพูดแห้ง 3 กิโลกรัม ต้มกับน้ำในอัตราส่วน 1 : 10 นาน 1 ชั่วโมง กรองใช้เฉพาะน้ำ แล้วนำมาย้อมเส้นไหมด้วยกรรมวิธีย้อมร้อนนาน 1 ชั่วโมง เสร็จแล้วนำมาแช่ในสารละลายสารส้มนาน 10-15 นาที ได้เส้นไหมสีเหลืองสด ในส่วนของใบที่นำมาใช้ย้อมสีเส้นไหมโดยใช้อัตราส่วน ใบสด 15 กิโลกรัมต่อเส้นไหม 1 กิโลกรัม สกัดน้ำสีด้วยวิธีการต้มกับน้ำ อัตราส่วน 1 : 2 นาน 1 ชั่วโมง กรองใช้เฉพาะน้ำ ใช้กรรมวิธีการย้อมร้อนและแช่ในสารละลายช่วยติดสี สารส้มหลังย้อมเช่นเดียวกับเปลือก พบว่าให้เส้นไหมสีเหลือง แต่สีที่ได้จะอ่อนกว่าสีที่ผ่านการย้อมด้วยเปลือก แต่ถ้าใช้ในสารละลายสารช่วยติดสีจนสี ได้เส้นไหมสีน้ำตาล (พินัย ห้องทองแดง, 2548) ส่วนในชวานำเปลือกมาย้อมเสื้อ (Jansen, 1991)

สารสำคัญและคุณประโยชน์

เปลือกต้นมะพูดพบ แชนโทน 5 ชนิด และ ไตรเทอร์ปีน 1 ชนิด คือ 1,7-dihydroxyxanthone, 12b-hydroxy-des-D-garcigerin A, symphoxanthone, 1-O-methylsymphoxanthone, garcinixanthone E และ oleanolic acid (Chanmahasathien, 1996) สารในกลุ่มแชนโทนเป็น พฤษเคมีทำหน้าที่ในการต้านอนุมูลอิสระ (antioxidant) ยับยั้งการตายของเซลล์ (pro-apoptotic) การยับยั้งการเจริญของเซลล์มะเร็ง (anti-proliferative) ฤทธิ์ลดอาการปวด (antinociceptive) ต้าน การอักเสบ (anti-inflammatory) ป้องกันการตายเซลล์ประสาท (neuroprotective) ลดน้ำตาลในเลือด (hypoglycemic) และ ต้านโรคอ้วน (anti-obesity) (Tamhid, 2019) ซึ่งปัจจุบันกล่าวถึงแชนโทนจาก เปลือกผลมังคุดที่มีสรรพคุณทำนองเดียวกัน (Ovalle-Magallanes, Eugenio-Pérez, Pedraza-Chaverri, 2017)

ศักยภาพทางการค้า

สารสกัดแชนโทนบริสุทธิ์ (Purify Xanthone) จากเปลือกผลมังคุด (ควอลิตี้ พลัส เอสเทติก อินเตอร์เนชั่นแนล, 2019) มีศักยภาพลดปัญหาสิว (Anti-Acne) ต้านการอักเสบ (Anti-Inflammatory) ต้านอาการระคายเคือง (Anti-Irritating) ลดการเกิดแบคทีเรีย (Anti-Bacterial) ต่อด้านอนุมูลอิสระ (Anti-Oxidant) ลดรอยดำ และเพิ่มความกระจ่างใส (Whitening) มีโอกาสพัฒนาต่อยอดใน อุตสาหกรรมเครื่องสำอาง (Cosmetic Industry) อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร (Food Supplementary Industry) อุตสาหกรรมสำหรับผลิตภัณฑ์ในช่องปาก (Oral Care Industry) อุตสาหกรรมอาหาร (Food Industry) และอุตสาหกรรมยา (Medicine Industry) เนื่องจากมังคุดเป็น พืชที่มีผลตามฤดูกาล ดังนั้นเปลือกต้นมะพูดที่ให้สารแชนโทนจึงอาจเป็นทางเลือกอีกทางเลือกหนึ่ง

สรุป

มะพูดเป็นไม้ผลที่ได้รับความสนใจในวงจำกัด แม้ว่าจะมีผู้เพาะพันธุ์จำหน่ายอยู่บ้าง การ อนุรักษ์มะพูดเพื่อเป็นอาหาร เป็นยาพื้นบ้าน และใช้เป็นสีย้อมผ้า ยังไม่แพร่หลาย มะพูดซึ่งมีศักยภาพที่ จะพัฒนาเป็นยา เครื่องสำอาง และอาหาร การศึกษาวิจัยพัฒนาผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จาก มะพูด จะทำให้มะพูดคงอยู่กับความหลากหลายทางชีวภาพต่อไป โดยเฉพาะบางพุดก็ยังคง เอกลักษณะของท้องถิ่นมีต้นมะพูดตามที่สุนทรภู่กล่าวถึงไว้ในนิราศภูเขาทองให้คนรุ่นหลังได้รู้จัก แต่ สำหรับผู้ประกอบการแล้ว เมื่อการศึกษาวิจัยด้านผลิตภัณฑ์จากมะพูดจะมีความเป็นไปได้เชิงพาณิชย์ ก็ ต่อเมื่อมีการพัฒนาแหล่งวัตถุดิบที่มีปริมาณที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

- ๑๐๘ พรรณไม้ไทย. (2019). **มะพูด**. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 1, 2562, จาก https://www.panmai.com/Direction /Tree_NW_1.shtml.
- กรมหลวงวงศาธิราชสนิท. (2546). **ตำราสรรพคุณยา (ฉบับโบราณ)**. กรุงเทพฯ ฯ: บุ๊คคอร์นเนอร์.
- กองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2541). **ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม**. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย.
- ควอลิตี้ พลัส เอสเทติก อินเตอร์เนชั่นแนล (บริษัทจำกัด). (2019). **สารสกัดแซนโทนบริสุทธิ์ (Purify Xanthone) จากเปลือกมังคุด**. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 1, 2562, จาก <https://www.qualityplus.co.th/quality-plus-deep-technology/deep-biotechnology/purify-xanthone/>
- เชาวน์ กลีพันธุ์. (2522). **ตำราเภสัชศึกษา**. ม.ป.ท.
- ชนะ วันหนูน. (ม.ป.ป.). **มะพูด**. งานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 1, 2562, จาก <http://158.108.70.5/botanic/6ma/Garcinia.html>
- ชัยนต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. (2544). **คำอธิบาย ตำราพระโอสถพระนารายณ์**. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- ไทยเกษตรศาสตร์. (2555 ธันวาคม 2). **สีเหลืองน้ำตาลจากเปลือกต้นมะพูด**. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 1, 2562, จาก <https://www.thaikasetsart.com/เปลือกต้นมะพูด/>
- นิจศิริ เรืองรังษี และ ธวัชชัย มังคละคุปต์. (2547). **สมุนไพรไทย**. กรุงเทพฯ ฯ: ฐานการพิมพ์.
- บ้านและสวน. (2559). **มะพูด**. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 20, 2563, จาก <https://www.baanlaesuan.com/plants/ palm-cycad/137171.html>
- พินัย ห้องทองแดง. (2548). **พรรณไม้ย้อมสีธรรมชาติ**. โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 1, 2562, จาก <http://122.154.22.188 /webtreecolor/tree.php?idtree=8>
- ฝ่ายอุทยานการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.) **มะพูด**. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 20, 2563, จาก <https:// www.stou.ac.th/study/projects/training/culture/Mapood.htm>
- โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพน ฯ (วัดโพธิ์). (2520). **ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคสาม) ว่าด้วย พฤษชาติ วัตถุธาตุ และสัตว์วัตถุนานาชนิด**. กรุงเทพฯ ฯ: นำอักษรการพิมพ์. หน้า 29.
- เสถียม พงษ์บุญรอด. (2522). **ไม้เทศเมืองไทย สรรพคุณยาเทศและยาไทย**. กรุงเทพฯ ฯ: เกษมบรรณกิจ
- สุนทร ทองนพคุณ. (2541). **คู่มือนักทำยา พิมพ์ครั้งที่ 2**. ม.ป.ท.

- สำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร. (2550). "มะพูด". เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 1, 2562, จาก <http://www.bangkok.go.th/publicpark/>
- สำนักวิจัยและพัฒนาหม่อนไหม กรมหม่อนไหม. (2558 กุมภาพันธ์ 17). พันธุ์ไม้ย้อมสีที่ให้สีติดคงทน ต่อแสงและการซัก. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 1, 2562, จาก https://www.qsds.go.th/osrd_new/inside_page.php?pageid=11
- สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ. กรุงเทพฯ ฯ: องค์การค้ำคुरुสภา.
- สายสนม กิตติขจร. (2526). ตำราสรรพคุณ สมุนไพรไทยแผนโบราณ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรไทย.
- สวนพฤกษศาสตร์คลองไผ่. (ม.ป.ป.). มะพูด. สำนักงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 1, 2562, จาก http://www.rspg.or.th/plants_data/kp_bot_garden/kpb_11-3.htm
- สุรีย์ ภูมิภมร และ อนันต์ คำคง (บรรณาธิการ). (2540). ไม้เอนกประสงค์กินได้. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. บ้านและสวน. (2016, พ.ค. 27). มะพูด. สำนักพิมพ์บ้านและสวน. เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 1, 2562, จาก <https://www.baanlaesuan.com/plants/palm-cycad/137171.html>
- หลวงประเสริฐวิทย์วิทยาศาสตร์ (ถนอม บุญยะกมล รวบรวม). (2494). ตำราสรรพคุณยาไทย. พระนคร: โรงพิมพ์ไต้เซียง.
- อุทัย สีนุสาร. (2542). สมุนไพรร้านเจ้ากรมเปื้อ. กรุงเทพฯ ฯ: อาศรมศิลป์และศาสตร์.
- Abu Bakar, M.F., Ahmad N.E., Suleiman, M., Rahmat, M., Isha, A. (2015). *Garcinia dulcis* Fruit Extract Induced Cytotoxicity and Apoptosis in HepG2 Liver Cancer Cell Line. BioMed Research International, 2015, Article ID 916902, 10 pages. <http://dx.doi.org/10.1155/2015/916902>
- Botero, S., Waliszewski, W. (2018). Monograph Project Agricultural Class 2017-2018. Retrieved December 1, 2019, from <https://www.colegiobolivar.edu.co/garden/wp-content/uploads/2019/03/Sofia-Botero-Rata-garcinia-dulcis.pdf>
- Chanmahasathien, W. (1996). Phytochemical study of *Garcinia dulcis* (Roxb.) Kurz bark. Thesis (M.Sc. in Pharm.). Chulalongkorn University-Thailand.

- Jansen, P.C.M. (1991). *Garcinia* L. p. 175-177. In. Plant Resources of South-East Asia 2. Edible fruits and nuts. E.W.M. Verheij and R.E. Coronel (eds.). PROSEA, Pudoc, Wageningen.
- NParks Flora & Fauna Web. (2019). *Garcinia dulcis* (Roxb.) Kurz. Retrieved December 12, 2020, from <https://www.nparks.gov.sg/florafaunaweb/flora/2/9/2925>
- Ovalle-Magallanes, B., Eugenio-Pérez, D., Pedraza-Chaverri, J. (2017). **Medicinal properties of mangosteen (*Garcinia mangostana* L.): A comprehensive update.** Food and Chemical Toxicology, doi: 10.1016/j.fct.2017.08.021.
- Subhadrabandhu, S. (2001 December). **Under-Utilized Tropical Fruits of Thailand.** FAO. RAP PUBLICATION: 2001/26. Retrieved December 1, 2019, from <http://www.fao.org/3/ab777e/ab777e05.htm#bm5.12>
- Tamhid, H.A. (2019). **Chemical compounds and antibacterial activity of *Garcinia dulcis* (Roxb) kurz.** Indonesian Journal of Medicine and Health, 10(1):71-85.